

Pondelok 8. júna 2020

Prečítaj si poznámky o vývine spisovného slovenského jazyka a zopakuj si ich.

Zapiš a nauč sa iba poznámky, ktoré sú vyznačené modrou farbou. Zajtra bude z tohto učiva nasledovať TEST.

Vývin spisovného slovenského jazyka

PRASLOVANČINA – okolo 6. stor. do konca 8. storočia

Praslovančina patrila do skupiny **indoeurópskych jazykov**, vyvinula sa z praindoeurópciny (od 2. tisícročia pred n.l.)

Pravlasť Slovanov sa nachádzala medzi riekami **Visla a Dneper**.

Dorozumievali sa ňou dávni **predkovia dnešných slovanských národov – PRASLOVANIA**.

Z tejto pravlasti sa Slovania rozchádzali na územia, na ktorých bývajú dnes.

(Ukážka praslovančiny: Овьса, její вьлна не бѣаше, зьре когьда вьрчу три коньѣ.)

Počas sťahovania národov (4.-6. stor.) sa Praslovania postupne rozšírili do Európy a zo spoločného jazyka začali vznikať samostatné jazyky (8. – 10. stor.)

Ustálili sa **tri základné jazykové skupiny**:

poľština, čeština, slovenčina, lužická srbčina – **západoslovanské**

ruština, ukrajinčina, bieloruština – **východoslovanské**

srbčina, chorvátčina, macedónčina, bulharčina, slovinčina – **južnoslovanské**

Podobnosť slovanských jazykov: stáť – slovensky, stát – česky, stać – poľsky, stajati – srbsky, stojať – rusky

STAROSLOVIENČINA: prvý slovanský spisovný jazyk

Veľkomoravské knieža Rastislav pozval na Veľkú Moravu učencov z Byzancie, šírenie kresťanstva

863 – bratia Konštantín (Cyril) a Metod priniesli staroslovienu na Veľkú Moravu

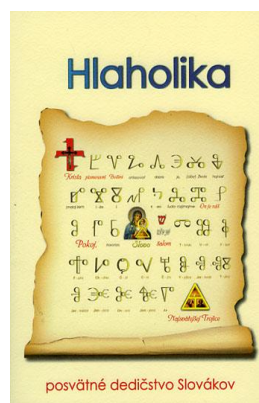
Je to pôvodom **južnoslovanský jazyk, ktorého základom bolo nárečie macedónskych Slovanov z okolia Solúna**, ktorá bola neskôr schválená aj pápežom ako jazyk náboženských obradov – liturgický jazyk (popri latinčine, gréčtine a hebrejčine)

PROGLAS – je predslov k staroslovienskemu prekladu evanjelií, považuje sa za prvé pôvodné literárne dielo v spisovnom staroslovienskom jazyku

HLAHOLIKA – písmo

Slovanov

- zostavili ho **Konštantín a Metod** podľa vzoru **malej gréckej abecedy**

- neskôr ich žiaci písmo zjednodušili a nazvali ho- **CYRILIKA** (základ **veľké písmená gréckej abecedy**)

HLAHOĽIKA:

ⴗⴗ	ⴒⴒ	ⴑⴑ	ⴎⴎ	ⴝⴝ	ⴜⴜ	ⴛⴛ	ⴚⴚ	ⴙⴙ	ⴘⴘ	ⴗⴗ	ⴖⴖ	ⴕⴕ
a	b	v	g	d	e	ž	cz	z	ī	i	č,y	
ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ
k	l	m	n	o	p	r	s	t	u	f	x	
ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ
ō	ts	tš	š	št	o,e	ü		i	ye,ya	yo	yu	
ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ	ⴓⴓ
ō	ě	yō	yě	θ	ü							

LATINČINA: Po rozpade Veľkej Moravy (10. stor.) nastali nepriaznivé podmienky na vývin jazyka. Vznikal uhorský štát, do ktorého sa začleňovalo aj územie Slovenska.

10. – 14. stor. – oficiálny jazyk ako jazyk vedy a písomností – latinčina, písmo – latinka
hovorený jazyk Slovákov – miestne nárečia

SLOVAKIZOVANÁ ČEŠTINA: po zániku Veľkej Moravy sa na našom území naďalej rozvíjal domáci kultúrny jazyk – stará slovenčina

- v jazyku prebehlo niekoľko zmien: zánik a náhrada jerov, zánik nosoviek,

- **slovenský jazyk nebol oficiálnym cirkevným ani štátnym jazykom, ani nebol normovaný z hľadiska literatúry, ale bol nositeľom slovenskej národnej kultúry**

- používanie slovenčiny bolo povolené len pri čítaní právnych listín a pri náboženských obradoch, kde sa latinský text prečítal v domacom jazyku

- **v písomnom styku sa používala nemčina a maďarčina**

- 15. stor.- po vzniku Karlovej univerzity (1348) začali silnieť kontakty slovenčiny s češtinou,

- kralická čeština sa stala spisovným jazykom evanjelikov

- **do češtiny postupne pribúdali slovenské vplyvy (slovakizmy) a formuje sa slovakizovaná čeština**

- **používala sa pri zapisovaní v mestských úradoch, na súdoch**

- formovala sa ľudová slovesnosť

KULTÚRNA SLOVENČINA: 16. – 18. storočie

- **v písomnom styku sa používala latinčina a čeština**

- veľa vzdelaných ľudí hovorilo už nadnárečovo – kultúrnou slovenčinou (západoslovenčina, stredoslovenčina, východoslovenčina), ktorá sa neskôr začala používať aj v písaných a tlačených textoch

- **domáce obyvateľstvo hovorilo domácim slovenským jazykom – nárečiami, ktoré mali ustálenú podobu**

BERNOLÁKOVČINA: ANTON BERNOLÁK v roku 1787 - prvá kodifikácia

(uzákonenie) spisovnej slovenčiny

- **základom bolo západoslovenské nárečie** (jazyk vzdelancov na Trnavskej univerzite)

Dielo:

1. potrebu spisovného jazyka zdôvodnil v diele –

Jazykovedno-kritická rozprava o slovenských písmenách

2. opísal gramatický systém slovenčiny –

Grammatica slavica (Slovenská gramatika)

3. 6 zväzkový slovník

Slowár Slowenský, Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherský

- najväčšia zásluha – Bernolák pravopis odôvodnil a vniesol do neho systém

- odstránil z jazyka niektoré tradičné bohemizmy (české slová)

- odstránené slová nahradil slovenskými slovami

- v spisovnej slovenčine vydali svoje diela Juraj Fándly a bernolákovčinu používal aj Ján Hollý

- bernolákovčina nikdy nebola prijatá ako celonárodný spisovný jazyk – ostala jazykom len pre katolíkov

Zásady pravopisu:

- Píš, ako počuješ.
- nerozlišovalo sa y/ý, i/í – používali len i/í
- neboli dvojhlasky (*posilagú, Rečám*),
- označovali vždy mäkkosť d',t',ň,ľ (Telo)
- každé podstatné meno sa píše veľkým písmenom (*Woda, Zima*),
- hláska j sa píše ako g (*Gazik*),
- hláska y sa píše ako w (*Slowár*),
- zavádza sa spoluhlásková skupina šč (*ešče, púšcat'*).

Ukážka bernolákovčiny: *Milí Slowáci! Chceteľi mať, w budúcih Stoletách nášeho Národu chwáľitebné, a pamatliwé Méno, pre toto a pre Sláwu geho, eščš wás gednúc láskawe, srdečne napomínám: podľa možného Spúsobu dopomahagte k Tlačení našinských Kních; gako gá wám s túto mogú Prácú a Radú dobre pragem, tak wi z wasého Srdca mogému zdrawí...* J. Fándly: Piľní domagši a poľní Hospodár

ŠTÚROVČINA: ĽUDOVÍT ŠTÚR – 14. február 1843, uzákoňuje spisovnú slovenčinu na základe stredoslovenského nárečia

- ide o obdobie 30. a 40. rokov 19. stor., ktoré sa začalo vtedy, keď sa objavili prvé básne písané strednou slovenčinou (Samo Chalupka) a keď Ján Kollár v Národných spievankách uverejnil veľký počet ľudových piesní v strednej slovenčine

- Ľ. Štúr pri výbere strednej slovenčiny bral do úvahy, že stredoslovenské nárečia :

1. sú najrozšírenejšie a najpoužívateľnejšie
2. prejavujú najväčšiu životaschopnosť
3. šíria sa aj medzi príslušníkmi iných nárečí

Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, Michal Miloslav Hodža navštívili 14. 2. 1843 na fare v Hlbokom Jána Hollého, ktorého ako významného predstaviteľa bernolákovčiny prvého oboznámili so svojím zámerom.

Uzákonenie spisovného jazyka odôvodnil v diele:

Nárečja slovenskou alebo potreba písanja v tomto nárečí

- kniha gramatických pravidiel, vedecký opis gramatickej stavby slovenčiny

Náuka reči slovenskej

Napriek námietkam proti Štúrovej kodifikácii sa začala spontánne používať, aj keď vládol chaos (používali češtinu, bernolákovčinu, štúrovčinu). O jej úspech sa postarala literárna tvorba štúrovcov.

Od roku 1845 začali vychádzať Slovenskje národnje novini s literárnou prílohou Orol Tatranskí.

- v roku 1851 sa stretli zástupcovia štúrovcov a bernolákovcov a uzavreli dohodu o zavedení jednotnej podoby spisovného jazyka. Dohodli sa na štúrovej slovenčine s istými úpravami.

Zásady štúrovského pravopisu: - používal iba i/í

- dôsledne označoval mäkkosť – d'e, t'e, ňe, ľe, d'i, t'i, ňi, ľi (d'et'i, pol'e)

- ô zapisoval ako uo (kuoň)

- **dvojhlasny ia, ie, zapisoval ako ja, je**
- nemá **iu**, namiesto toho má **ú** (božú)
- nepoužíva **ä**, namiesto neho má **a** alebo **e** (svatí, najme, vezeň)
- nepoužíva **é**, namiesto neho má **je** (dobrjeho)
- N a A sg. prídavných mien stredného rodu má tvar **dobruo**
- dôsledne dodržiaval rytmický zákon
- stále platilo pravidlo – Píš, ako počuješ (ďe'í)

Reč je ňje nič inšje ako člankovituo vidaňja hlasom pocitou a predstaveňi najrozličnejšich.

Vedla toho sa i naša grammatika na tri hlavňje d'jeli rozpadňe...

Ľ. Štúr : Náuka reči slovenskej

REFORMA JAZYKA: Martin Hattala - Krátka mluvnica slovenská (1852)

- **Michal Miloslav Hodža** v diele

Dobrô slovo Slovákom súcim na slovo

- **Samo Czambel** v príručke

Rukoväť spisovnej reči slovenskej (1902)

Hodžovsko - hattalovská reforma – zásady:

- **zaviedli y** a etymologický pravopisný princíp (písanie y, i záleží od pôvodu slova),
- **mäkkosť sa pri spoluhláskach d', t', ň, l' pred i, í, e, ia, ie, iu prestala graficky označovať** (deti)
- **zavedenie ä, dvojhlasok ia, ie, ô**
- tvary typu **dobruo** sa zmenili na → **dobré**,
- **minulý čas sloviess sa končí l-ovým tvarmi** (písal, nie písau).

MATICA SLOVENSKÁ: 1863 - založenie Matice slovenskej v Martine,

- založenie troch slovenských gymnázií: v Revúcej, v Martine, v Kláštore pod Znievom

1875 - zatvorenie Matice i gymnázií

1919 - obnovenie Matice slovenskej

Mali zásluhu na šírení a rozvoji spisovnej slovenčiny.

Matica slovenská v Martine vydávala a šírila knihy a časopisy.

20-te roky 20. storočia: 1918, vznik Československej republiky

- **spisovná slovenčina sa stáva štátnym, úradným a vyučovacím jazykom**

PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU: Sú jednou zo základných kodifikačných príručiek slovenského jazyka.

- 1931 – prvé Pravidlá slovenského pravopisu, obsahovali mnohé české slová (láhev, nabídka)
- 1940 – Pravidlá slovenského pravopisu, tzv. matičné, očistenie slovenčiny od cudzích vplyvov (jazykový purizmus)
- 1953 – reforma pravopisného systému, fonematický princíp (fonéma – zvuková jednotka)
- 1991, 1998, 2000, 2013 a ďalšie

ĎALŠIE PRÍRUČKY: 1966 – Jozef Ružička, **Morfológia slovenského jazyka**

- 1959 – 1968 - **Slovník slovenského jazyka** (6. zväzkov)
- 1984 – Ábel Kráľ, **Pravidlá slovenskej výslovnosti**, prvá oficiálna kodifikačná príručka spisovnej výslovnosti slovenčiny
- 2003 - **Krátky slovník slovenského jazyka**
- 2006 – prvý zväzok viaczväzkového slovníka od A po G
- 2011 – od H po L, 2015 – od M po N **Slovník súčasného slovenského jazyka**

. 1991 – 2006 - Historický slovník slovenského jazyka (6.zv.)